

Česká společnost a evropská otázka

Česká státní idea se postupně propracovává od obrazu mostu mezi Východem a Západem k hledání svého místa v procesu jejich sblížení. Je nutno dodat, že idea Čech jako mostu, kterou zastával i *Palacký*, neměla nikdy reálný podklad, neboť se opírala o příliš zjednodušenou představu působení prostoru v ekonomicko-kulturních vztazích. Z faktu, že se přes Čechy cestuje ze západu na východ a naopak, nelze vyvodit, že kulturní výměna a velký kapitál ke svému kontaktu například mezi Paříží a Moskvou Českou republiku potřebují. Úkolem není stát se mostem, ale začlenit se do evropských integračních procesů.

Česká otázka byla formulována již *Kollárem*, který ji chápal jako problém malého národa, a po něm *Palackým*, jenž řešil úkol malého státu. Rovněž *Masaryk* se v 90. letech 19. století zabýval tímto fenoménem (Česká otázka, 1894). Nyní se český národ nachází na počátku 21. století, kdy vrcholí integrační procesy v Evropě na západ od hranic Českého státu a v souvislosti s tím získává tzv. česká otázka nový rozměr. Mají se stát zmíněné hranice, které mimochodem patří k nejstarším v Evropě, jakousi novodobou „čínskou zdí“ oddělující český národ od západoevropské civilizace, či nikoliv? Objevují se hlasy, které se snaží hledat argumenty proti vstupu České republiky do EU a odvolávají se na omezení státní suverenity. Tímto problémem se zabýval již ve 20. letech minulého století *Masaryk*, kdy ve Světové revoluci z r.1925 uvádí: „Pojem obsah a rozsah státní suverenity se mění: pojem suverenity byl přesněji definován v době poreformačního, v podstatě ještě teokratického absolutismu a v době, kdy státy pro nedostatek komunikace a malý počet obyvatelstva byly v sobě uzavřené, a jak se teď říká, soběstačné. Dnes se vyvinula mezistátní a mezinárodní vzájemnost do té míry, že žádný stát nemůže žít bez zřetele na jiné státy. Dnes je stát uvnitř i navenek jen relativně nezávislý, neboť státy se na sobě stávají závislejšími, utužuje se všeobecná vzájemnost, a tato vzájemnost se stále určitěji a jasněji organizuje také právně.“

Jedním z možných výsledků evropské integrace je regionalizace Evropy. Je budoucí Evropa Evropou národů, států, občanů či regionů? Vedle makroregionu typu EU vznikají ekonomické i kulturní mikroregiony místního významu, jdoucí přes hranice, které snižují význam národních států a naznačují možnost přechodu Evropy států k Evropě regionů. Regionální uskupení jsou tedy zvláštní cestou k evropské integraci. Českou společnost zajímají samozřejmě nejvíce ta, která se dotýkají středoevropského prostoru.

Představitelé české politické reprezentace se začali zabývat intenzivně českou otázkou v evropském kontextu již v posledních letech existence dunajské monarchie, kdy české historické právo ztrácelo na přitažlivosti. Pro řadu českých politiků byl ve zmiňovaném období český národní ideál práva ztrouchnivělým programem, pražský Hrad hromadou kamení a česká koruna muzeální památkou.

Nejsilnější česká politická strana, Československá sociální demokracie, která získala ve volbách do říšské rady roku 1911 v Čechách 36,5%, na Moravě 26,5% a ve Slezsku 35,5% českých hlasů, měla ve svém programu právo národů na sebeurčení. Na IX. sjezdu strany roku 1909 přednesl *Šmeral* referát o národnostní otázce, v němž navázal na Rennerovu a Bauerovu koncepci tzv. personální autonomie. Šmeralova argumentace proti koncepci historického státního práva obsahuje mimo jiné tezi, že toto právo je národnostně nespravedlivé vůči sudetským Němcům, neboť jim vnucuje stejně neplnoprávné postavení, jaké zaujímají Češi v Rakousku.

O zemském patriotismu nemůže být zpočátku řeči ani u *Masaryka*. Ten zavrhoval historické právo v knize *Rusko a Evropa* (1913) jako fikci, sloužící k tomu, aby byly podepřeny historicky dané, skutečné mocenské poměry. *Masaryk* odmítal se vším důrazem historické právo. Jako reprezentant zahraničního odboje předpokládal, že od nového samostatného státu budou odtrženy některé německé jazykové oblasti. Na jihu Čech a Moravy připouštěl korektury na základě etnografického, tedy posunutí hranice československého státu do vnitrozemí. Dále připouštěl, aby část Slezska s polskou většinou připadla Polsku a část Slezska s německou většinou Německu. Jak se *Masarykovy* koncepce o hranicích mladé republiky v průběhu několika let změnily, je zřejmé.

Rovněž Český svaz ve svém prohlášení ze dne 30. května 1917 v říšské radě prostřednictvím poslance *Staňka* požadoval pouze etnografické hranice československého státu, i když na rozdíl od Masaryka v rámci monarchie.

Rozhodným zastáncem českého státního práva se v tomto období vypjatého nacionalismu stala Strana konzervativního velkostatku. Ta měla v osmdesátých letech 19. století značný vliv v politickém životě monarchie. Po roce 1890 sice ztrácela významné postavení, ale kuriózní parlamentní systém jí stále zaručoval nepodcenitelný společenský vliv. V roce 1897 vycházela strana programově ze zásad věrnosti dynastií a monarchií, ale zároveň zdůrazňovala státopravní zájem a nedílnost Českého království a rovnoprávnost jeho obyvatelů jak českého, tak německého jazyka. Hlásila se tedy k tzv. bohemismu, vypjatý nacionalismus jí byl zcela cizí, považovala ho za plebejský a propagovala zemský patriotismus. Tuto politiku podporovali i některé významné osobnosti občanského původu, jako byli *Goll* a *Rezek*. Pod jejich vlivem se k ideologii historického státního práva přiklonil *Pekař*, jenž ve svém sedmibodovém memorandu ze dne 12. dubna 1917 využil svých znalostí soudobých dějin k argumentaci, jejímž smyslem byla ústavní reorganizace monarchie. Monarchie měla být federalizována na historicko-právním základě, tzn. že tato koncepce odmítala návrhy českých poslanců na federalizaci říše na podkladě přirozenoprávním. *Pekař* a naprostá většina historické šlechty uvažovala v rámci habsburské monarchie a tím se také odlišovali od tzv. radikálních státoprávníků. S nimi se sice shodovali v otázce státních hranic, odmítali však jejich požadavek státní nezávislosti.

S požadavkem úplné státní samostatnosti se s radikálními státoprávníky shodovali i představitelé I. domácího a zahraničního odboje. Ti ovšem požadovali rozšířit území českého státu o Slovensko, Lužici a Slezsko. V případě Slovenska naráželi na odpor státoprávníků zejména z důvodu porušitelnosti státního práva, které pro české země sami požadovali. Státoprávníci chápali přivtělení tzv. Horních Uher jako útok na integritu zemí Koruny svatoštěpánské. Pokud šlo o připojení Lužice a Slezska, je třeba si uvědomit, že jejich oddělení od Koruny svatováclavské bylo potvrzeno souhlasem českých stavů, a tudíž právní nárok na tyto země prakticky neexistoval. Jejich připojení by znamenalo zásah do státního práva Německé říše.

Vytvoření Československa v roce 1918 na domácí i mezinárodní půdě předcházela a doprovázela argumentace, která nemá jednotný filozofický původ. Při vzniku obnově státní samostatnosti se střetly dvě koncepce: doktrína historického práva a doktrína přirozeného práva. Teorie historického státního práva (jejím zakladatelem byl pruský právník *Savigny*) získala postupně dominantní postavení na úkor teorie práva přirozeného (formulovaného *Herderem*).

Po roce 1918 nebyl hospodářský obraz poválečné střední Evropy příliš povzbudivý. Nástupnické státy se zmítaly v těžkých hospodářských potížích. Zdánlivě nejjednodušším řešením, které se v meziválečném dvacetiletí neustále vynořovalo, bylo znovuoobnovení jednotného trhu rozbitého zánikem habsburské monarchie. Tato myšlenka, jakkoli se objevila na pařížské mírové konferenci, na níž se v kuloárech někteří členové americké, britské, ba dokonce i francouzské delegace neoficiálně vyslovili za její naplnění, nenacházela v Československu – až na některé výjimky (*Hodžu*) – živnou půdu.

Masaryk nepovažoval myšlenku nového střeoevropského sblížení po pádu habsburské monarchie za zcela cizí, a naopak ji chápal jako účinnou pojistku proti recidivě německého „Drang nach Osten“, a proto ji rozvíjel v plán na vytvoření „organizované zóny malých národů“ (tzv. Democratic Mid European Union). Na jaře 1919 jej odsunul do pozadí, neboť hraničními spory živený nacionalismus nástupnických států pro něj neměl žádné pochopení. Nicméně myšlenka „sblížení a spolupráce“ Československa, Polska, Jugoslávie, Rumunska, resp. Rakouska a Maďarska, opuštěna nebyla, částečně se realizovala v založení Malé dohody a renesanci – byť ne zcela plodnou – prožívala ve třicátých letech. *Masaryk* svému pojetí „organizace zóny malých národů“ zůstal věren, neboť v ní spatřoval cestu k vytvoření jednotné, hospodářsky i politicky integrované Evropy. Ačkoli domácí politická scéna byla myšlence střeoevropské integrace naladěna nepříznivě, *Masaryk* připouštěl možnost vytvoření „hospodářské konfederace“, aniž by při tom vylučoval vyhlídku na její přeměnu v „konfederaci politickou“. Tato myšlenka byla zcela nepřijatelná, a to jak z národních, tak

hospodářských důvodů, např. pro *Rašina*. Obdobné stanovisko zaujímal také československý ministr zahraničí *Beneš*. Ne konfederace či celní unie mezi nástupnickými státy, nýbrž systém krátkodobých, obnovitelných bilaterálních smluv, měl se stát podle něj základem mírové spolupráce. Jak bylo toto snažení prosazovat utilitární národní zájmy na úkor zájmů střeoevropských mylné, se ukázalo nejen v Locarnu, ale také Mnichovem, demontáží zbytku Československa a německou okupací Čech a Moravy.

Během II. světové války se československá a polská diplomacie zaměřila na vypracování projektu československo-polské konfederace. Výsledkem tohoto úsilí byl československo-polský protokol z 19. ledna 1942, který v osmnácti bodech obsahoval řadu základních principů, na nichž měla být založena československo-polská konfederace. Protokol počítal se společnou politikou v zahraničních stycích, obraně, hospodářství, financích, sociálních otázkách, dopravě, poštách a telegrafu, s koordinací zahraničního obchodu a celních tarifů, spějící nakonec k celní unii, s jednotnou měnovou politikou, se spoluprací na poli kultury a vzdělávání, s neomezeným pohybem občanů a s právem provozovat výdělečnou činnost po celém území konfederace. *Beneš* shledal, že Velká Británie a Spojené státy jsou příznivě nakloněny co možná nejbližší spolupráci mezi Polskem a Československem, a že požehnají všem pokusům o vybudování ještě rozsáhlejšího svazu ve střední a jihovýchodní Evropě. Sovětský svaz však vůči konfederaci vyjádřil odpor. Podle Moskvy československá politika spolupráce s Polskem „předbíhala událostem a neposuzovala realisticky budoucí vývoj“, a že „ve chvíli, kdy Čechoslováci bojují za obnovu své samostatnosti, vzdávají se jí pro jakési politické sdružení, jehož důsledky není dnes možno odhadnout.“ Československá a polská diplomacie ustoupily sovětskému tlaku a plány na vytvoření československo-polské konfederace byly opuštěny. Sovětský svaz měl tak otevřenou cestu k provádění bolševizace ve střední a jihovýchodní Evropě.

Pád sovětského impéria na počátku posledního desetiletí minulého století vytvořil bezpečnostní a hospodářské vakuum ve střední Evropě. Střeoevropské země reagovaly na tuto hrozbu a vytvořily volné uskupení zvané Visegrádská skupina, jejímiž zakládajícími členy se stalo Československo, Maďarsko a Polsko. Visegrádská skupina se stala předchůdcem Střeoevropské dohody o volném obchodu (Central European Free Trade Agreement – CEFTA), která byla uzavřena 21. prosince 1992 v polském Krakově. Všechny země CEFTA se staly také přidruženými zeměmi EU. Vstup do Evropské unie považují za prioritu své zahraniční politiky.

Součástí českého národního zájmu se po pádu komunismu století stala strategie zapojení do evropské integrace.

Nesporný význam Evropské unie spočívá mimo jiné ve schopnosti odvrátit hrozbu válečného konfliktu mezi jejími členy. V současné době se vede spor mezi tzv. německou a francouzskou koncepcí politické organizace evropského prostoru. Zatímco německá strana soudí, že současná Evropská komise by se měla časem změnit ve skutečnou evropskou vládu se všemi tomu odpovídajícími pravomocemi, tak francouzská strana se vyslovila jinak. Preferuje „federaci národních států“, která by zohlednila realitu evropských zemí. Ještě před padesáti lety by takováto vypjatá mezinárodní situace s největší pravděpodobností vyvrcholila válečným tažením, v současné době je však předmětem ostré politické diskuse a její aktéři zůstávají i nadále spojenci a hybným motorem evropské integrace. Takovýto civilizovaný přístup k řešení vzájemných sporů nemá v dějinách Evropy obdoby a je protiargumentem všem těm euroškarohlídům, kteří snad ještě pochybují o významu Evropské unie jako garanta stability a míru na starém kontinentě.

At' dopadne tento spor jakkoli, jedno je jisté. Budou-li zachovány níže uvedené principy integrace:

1. sjednocovací proces bude probíhat na rovnoprávné úrovni, tzn. jde o předpoklad, že ve sjednocené unii nebo konfederální či federální Evropě budou všechny státy či národy rovnoprávné, a to nejen formálně, ale i ekonomicky, kulturně a vojensky;

2. nadále proste význam lidských práv v mezinárodních vztazích, neboť právě idea lidských práv je nejdůležitější nositelkou převahy humanity a občanského principu nad nacionalismem;

tak dojde k posílení ochoty Evropanů zapojit se aktivně do evropských integračních procesů.

Literatura:

- Beneš, E.: Světová válka a naše revoluce, Společnost Edvarda Beneše Praha 1994
Galandauer, J.: T. G. Masaryk a vznik ČSR, Melantrich Praha 1988
Hlaváček, I. a kol.: Československo a střední Evropa v meziválečném období, Karolinum Praha 1996
Kárník, Zd.: Habsburk, Masaryk či Šmeral, Karolinum Praha 1996
Krejčí, O.: Národní zájem a geopolitika, Universe Praha 1993
Pavláček, M.: Historická šlechta a české státní právo, in: Střední Evropa – Revue pro středoevropskou kulturu a politiku č. 74, Institut pro středoevropskou kulturu a politiku Praha 1997
Pavláček, M.: Češi v procesu evropské integrace, in: Pohledy – Revue pro politiku, ekonomii, sociologii a historii č. 5, ČMKOS Praha 1997
Pavláček, M.: Strategie českých podniků v procesu evropské integrace, Západočeská univerzita v Plzni 2000
Pavláček, M.: Nauka o veřejné správě, Západočeská univerzita v Plzni 2001
Urban, O.: Česká společnost 1848 – 1918, Svoboda Praha 1982

Česká společnost a evropská otázka

Abstrakt: *Evropská unie je největším hospodářským uskupením na světě a jako taková hraje vedle Spojených států a Japonska rozhodující hospodářskou úlohu. Základní kámen budování Evropské unie byl položen 9. května roku 1950, kdy francouzský ministr zahraničních věcí Robert Schuman představil svůj návrh budoucí spolupráce mezi Německem a Francií v oblasti uhlí a oceli. Vytvořil se tak základ mezinárodní organizace otevřené ostatním evropským zemím. Nyní má Evropská unie 15 členů.*

Při uskutečňování evropské integrace se střetávají dva přístupy – konfederální a federální. Zatímco konfederalisté se staví za spolupráci, avšak při zachování národní suverenity jednotlivých států, tak federalisté usilují o vytvoření jakéhosi evropského superstátu. První otázkou, kterou je třeba v této souvislosti vyřešit, je, zda jsou jednotlivé členské země ochotny zřeknout se části své suverenity ve prospěch supranacionálního společenství.

Smlouva o Evropské unii není koncem evropské integrace. Přestože existuje společná ekonomická a monetární politika a společné instituce vytvářejí předpoklad pro hlubokou spolupráci v takových oblastech, jakými jsou zahraniční a bezpečnostní politika, soudnictví apod., tak Evropská unie je ještě daleka vytvoření skutečného jednotného státu nebo federace. Občané EU musí být více zataženi do procesu evropské integrace, musí být více informováni a musí být více brány v potaz jejich názory. Otevřenost a transparentnost ve vztazích mezi občany a Evropskou komisí není jen sloganem, ale zejména základem budoucí integrace.

Asociační dohody vytváří významné vazby mezi EU a nečlenskými státy a umožňují prohloubit vzájemnou spolupráci a finanční pomoc. Asociační dohody jsou významné z hlediska přípravy vstupu nových členů. Pomáhají vyrovnávat ekonomické rozdíly mezi přidruženými státy a EU. Vztahy založené na základě Asociační dohody existují i mezi EU a Českou republikou.

Pro Českou republiku není EU pouze výzvou, ale také příležitostí připojit se k západoevropským integračním procesům, založených na principech demokracie, svobodného trhu a dodržování lidských práv. Tento příspěvek popisuje hloubou cestu české společnosti k EU a zdůrazňuje přínos evropské integrace pro udržení míru na starém kontinentě.

Klíčová slova: *Evropský integrační proces a česká společnost, EU – výzva a příležitost, konfederalní a federální přístup*

Czech Society and European Question

Abstract: *The European Union is the largest single trading bloc in the world and as such plays a leading role alongside the United States and Japan on the world stage, with interests in practically every corner of the globe. The first stone in the building of the European Union was laid on 9 May 1950, when Robert Schuman, the French Foreign Minister, put forward a plan worked out by himself and Jean Monnet for France and Germany to pool their coal and steel production under a joint High Authority, within an organisation open to any other country in Europe. Now the EU consists of 15 Member States.*

European integration has been shaped by two fundamentally different approaches – the “confederalist” and the “federalist”. Essentially the confederalist approach means that countries agree to co-operate with each other without ceding any of their national sovereignty. The federalist approach, on the other hand, aims to dissolve the traditional distinctions between nation States. The first question is to decide in what areas the Member States are prepared to yield some sovereignty to a supranational community.

Any political system must attend to the needs of the people living under it, and the European Union is no exception. The introduction of Union citizenship created a direct link between European integration and the people it is meant to serve. Union citizenship confers concrete civil rights

The Treaty on European Union is not the end of European integration but merely an intermediate stage along the road. So while the two key areas of economic and monetary policy are now bound together by the goal of economic and monetary union, and although common institutional structures have been established for co-operation in foreign and security policy and in justice and home affairs, the EU as it emerged from the Treaty of Maastricht is still far from being a true State or federation. The Union’s citizens must be more closely involved in the development of the integration process. They must be informed and consulted, and those in positions of responsibility now realize how vital this need is. Openness and transparency are no longer mere slogans, but have become the basis for practical action.

Association agreements establish special link with non-member countries extending beyond the purely trade aspect to include close economic co-operation and financial assistance. Association agreements are important in preparing for the accession of new members. They form a kind of preliminary stage to accession, designed to help a country that has applied for membership to bring its economy into line with the rest of the Union. The Union has followed the same line in relations with the Czech Republic.

For the Czech Republic is the EU not only a challenge but also an opportunity for joining the West-European integration process based on the principles such democracy, free market and civil rights. This article describes a long way of the Czech society to the European Unity and emphasises the asset of the European integration for maintaining of the peace on the Continent.

Key words: *European integration process and Czech society ,EU – challenge and opportunity, confederalist or federalist approach*